

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

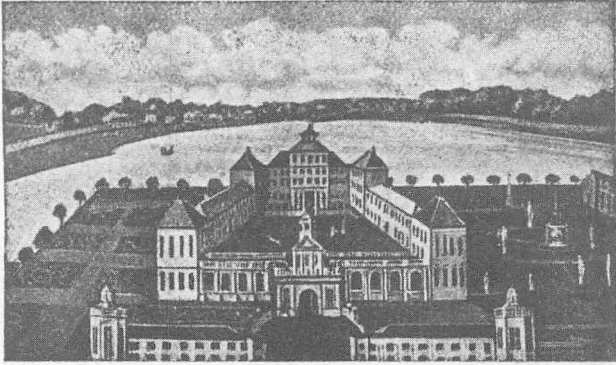
HISTORISK FORENING

FOR

GRAASTEN BY OG EGN

1976

Billedet, der viser Gråsten Slot
ca.1750, har foreningen modtaget
som gave af Ahlmannstiftelsen

HISTORISK FORENING
FOR
GRÅSTEN BY OG EGN

ÅRSSKRIFT - 1976

Indhold:

Til medlemmerne	side 1
Mindesten II	side 2
Familien Ahlmann og Gråsten	side 25
Litteraturliste	side 57
Medlemsfortegnelse 1976	side 59

Til medlemmerne...

Hermed foreligger årsskrift nr. 2. Vi har taget kritikken til efterretning og bruger i år større typer, og vi synes selv, udformningen i år er bedre.

Årsskriftet fortsætter med registrering af de mindsten, der findes i Gråsten by og egn, og det er hensigten at beskrive alle. De små artikler om mindstene er skrevet af Poul Andersen, der har samlet oplysningerne om dem ved samtaler med folk, der har været med til at få dem rejst samt fra notater i aviser og fra Sprogforeningens Almanak.

Hovedartiklen i dette årsskrift er skrevet af Uwe Møller, der fortæller om Ahlmannslægtens liv og virke i Gråsten.

På generalforsamlingen blev der fremsat ønske om en medlemsfortegnelse. Den bringes på de sidste sider.

Ligeledes efter fremsat ønske bringer vi en liste over litteratur, der findes i Gråsten om kommunen. Denne liste er udarbejdet af Steen Felter.

Ekstra eksemplarer kan af medlemmer købes til favørpris, kr. 15,00, ved henvendelse til foreningens kasserer, A.O. Skau, Fjordkobel 13, Alnor.

Genforeningsstenen i Adsbøl

I Adsbøl sogn havde en kreds i nogen tid syslet med tanken om rejsning af en genforeningssten. Planerne var ikke blevet realiserede, da den anden verdenskrig brød ud, og man lagde så indtil videre sagen på hylden.

Da befrielsen oprandt i 1945, tog man tanken op igen. Formanden for Danske Samfund, landbrugskandidat Clausen, den gamle præstegård, og den fra sejlads i allieret tjeneste hjemvendte kaptajn Madsen gik aktivt ind for ideen. Nu skulle det imidlertid ikke kun være en sten til minde om genforeningen, men tillige om befrielsen, og et minde om Christian X, hvorfor stenen også i sognet benævnes kongestenen.

Stenens plads, centralt i sognet, blev man hurtigt enig om, og stenhugger Zanchetta udførte arbejdet med indskriften.

Den 4. november 1945 blev bestemt til afsløringen, og om eftermiddagen samledes sognets beboere i Adsbøl kirke, hvor pastor Hvidt talte ud fra dagens tekst. Efter gudstjenesten gik man tværs over vejen til den med Dannebrog tildækkede sten.

Efter afsyngelsen af "Det haver så nyligen regnet -"

bød formanden for Danske Samfund velkommen og udtalte: "Det har stormet og pisket i vor lund, strenge tider har det været, lad os nu glædes over, at krigstiden er endt, og freden råder i vort land."

Ved stenen havde sognet rejst en flagstang, og gamle Thomas Madsen skulle nu hejse flaget. Han udtrykte sin glæde over, at han måtte få lov at hejse flaget, der, når det vajer, skal symbolisere, at vi er et fredfyldt folk.

Mens flaget gik til tops, sang forsamlingen: "Der er ingenting, der maner -".

Kaptajn Madsen, der havde været en af de drivende kræfter for stenens rejsning, trådte nu hen til stenen og fjernede flaget fra den, og indskriften kom til syne. Øverst Genforeningen 1920, i midten Christian Xs navnetræk og nederst Befrielsen 1945.

Kaptajn Madsen udtalte blandt andet: "Denne sten skal minde om tre ting, Genforeningen 1920, vor konges trofaste virke i gode og onde år, og endelig om befrielsen.

Efter afsløringen af den smukke sten samledes man i Adsbøl skoles gymnastiksal, og her tog flere ordet, således Sprogforeningens formand, bibliotekar Jacob Petersen, pastor Hvidt, landbrugskandidat Clausen, Jørgen Rossen, kaptajn Madsen og stenhugger Zanchetta.

Fra mødet sendtes en telegrafisk hilsen til Hans Majestæt, i hvilken det hed:

Danske i Adsbøl, som idag rejser en sten, der skal minde kommende slægter om genforeningens lykke, befrielsens glæde og Deres Majestæts trofaste kongegerning, sender hilsen og hyldest.

Genforeningsstenen i Rinkenæs

En vinterdag i begyndelsen af 1926 er der møde i Rinkenæs, og her forelægger skipper Jes Asmussen, Sandager, en plan, han har haft i tankerne gennem et stykke tid, nemlig at der i Rinkenæs bør rejses et minde om genforeningen.

Som ideens ophavsmand vælges Jes Asmussen til formand for det udvalg, der straks bliver nedsat for at realisere planen.

I fjorden nedenfor Rinkenæs ved Teglhage udfor Dalsgård på 1 m vand ved man, der ligger en stor granitblok, ført dertil af isen.

Denne sten vil være velegnet, og man går i gang med at bjerge den op. Det lykkes ved indsats af mange mænds forenede kræfter, og da den er kommet vel i land, bliver den på blokvogn ført til stationspladsen ved Rinkenæs. Her skal den ved alfar vej vidne for kommende slægter.

Udvalget havde bedt om forslag til indskrift på stenen, og man enedes om den enkle og korte:

Genforeningen
1920
Vi er Danske
og vil vedblive
at være Danske

På genforeningsdagen 1926 kunne man indbyde til afsløring af stenen, og festen havde samlet mange deltagere, da stationsmester Bune bød velkommen.

Ved stenen var rejst en flagstang, og efter stationsmesterens tale trådte to unge, hvidklædte piger frem og hejste flaget. Symbolsk var den ene pige nordfra og den anden fra Rinkenæs.

Efter flaghejsningen holdt Jes Asmussen afsløringstalen. Han nævnede, at alt er underkastet forkrænkeli-ghedens lov, men granit, vidste vi, ville længe modstå tidens nedbrydende magt. Vi har derfor, som vore forfædre, der ridsede deres runer i den hårde granit, valgt at følge deres eksempel og har taget en sten fra naturens værksted. Vi har rejst den her som minde om den skæbne, vi har haft, om håbet, som vi nærde, og som blev fuldbyrdet med genforeningen idag for

6 år siden, og stenen skal på dette sted bestandig minde os om trofasthed og udholdenhed. Lad dette mindesmærke stedse blive holdt i ære af slægt efter slægt.

Jes Asmussen sluttede sin smukke tale med at udbringe et leve for Danmark, og dækket blev derpå fjernet fra den statelige mindesten.

MINDESMÆRKE 1914-18

På Rinkenæs gamle kirkegård har man rejst et mindesmærke for sognets faldne sønner i krigen 1914-1918. Det blev rejst i 1922, og det var da udført som en mindehøj, hvor der øverst stod en natursten med indskriften:

Dette minde rejste Rinkenæs sogn for sine faldne.

Ved højens fod var rejst 9 noget mindre sten, repræsenterende de 9 bebyggelser, der hører til sognet, Alnor, Trappen, Overgaard, Stranderød, Bækken, Neder Rinkenæs, Over Rinkenæs, Hovgaard, Volsballe og Buskmose.

Stenene er hentet på vedkommende bebyggelsesområde fra mark og strand. På disse 9 sten er navnene på de faldne, ialt 49, indhugget. På stenen fra Bækken læser man navnene på 3 brødre.

Mindesmærket blev afsløret den 26. marts 1922 og ca. 500 af sognets beboere var mødt op i kirken. Provst Nielsen, Ensted, talte om et ord fra Moses: "De skjulte ting er for Herren, de åbenbarede for Eder". Han talte om mindets værd og om at få så mange skjulte minder over på de åbenbares side, så får man lært, hvad Herren vil sige os.

Børnekoret sang et par sange under ledelse af lærer og organist Bruhn, og akkompagneret af samme sang malermester Møllergaard smukt: "Den store hvide flok -". På kirkegården talte sognepræsten, pastor Jessen, ud fra det skriftsted, der er indhugget på hovedstenen. Math. 20.28. "Ligesom menneskesønnen ikke er kommen for at lade sig tjene, men for at tjene og give sit liv til en genløsning for mange". Der blev til sidst ved afsløringen afsunget et par sange, der var skrevet til mindehøjtideligheden.

I sommeren 1937 ændrede man på mindehøjen, så den fik den skikkelse, vi kender idag, med selve hovedstenen hævet lidt, og de 9 "bysten" anbragt i en svag bue. Der er på denne måde skabt en mindeplads foran hele mindesmærket.

Når Allerhelgensdag gudstjenesten er forbi i den gamle kirke, begynder kirkeklokken atter at ringe og varer ved hermed, mens menigheden samles til andagt på mindepladsen. Denne smukke tradition holdes i hævd den dag i dag.

Billedet viser midterpartiet af mindesmærket.

MINDEMUREN

På Slotsbakken i Gråsten er rejst en mindemur for oberst S.B. Paludan-Müller, der på dette sted i sin embedsbolig fandt døden, da han nægtede at lade sig arrestere af Gestapo.

Baggrunden for den dramatiske begivenhed, der gav genlyd over hele landet, var den såkaldte P-ordning. En plan, der blev udarbejdet i sommeren 1943, for at man kunne have nogle retningslinier ved krigens afslutning og de tyske troppers tilbagetrækning. Denne plan lå i hænderne på politi, gendarmeri og militær, der var nærmest grænsen, og skulle i givet fald administreres af de nævnte.

På tysk side havde man noget kendskab til planerne, der ret beset var af fredelig art, men i 1944 mente man i nogle tyske kredse, at planerne var en slags camoufleret modstandsbevægelse, hvorfor man besluttede at anholde de sønderjydske politimestre, en række officerer, gendarmeriets chef og amtmand Kr. Refslund Thomsen, der var landsdelens øverste administrative myndighed.

Paludan-Müller havde overfor venner i Gråsten klart erklæret, at han ikke ville tages på sengen. Kom Gestapo om natten, ville han gøre modstand og forsvare

sig til det sidste. At det ikke var tomme ord, beviste han tydeligt den 26. maj 1944.

Selve handlingsforløbet er velkendt, men vi vil nedenstående gengive et brev fra fru Marie Petersen, Palæet, skrevet til gode venner på Fyn, få dage efter at begivenheden havde fundet sted.

Kære venner. Tak for Deres hilsen. Jeg vil forsøge, om jeg kan fortælle lidt om begivenhederne fredag før pinse.

Der blev fængslet mange natten mellem torsdag og fredag. Det skal være hovedmændene for en ganske bestemt organisation, bliver der sagt. I al fald er der mange ledende mænd imellem.

Her til Gråsten kom Gestapo ved 5 tiden om morgenen og ville fængsle oberst Paludan-Müller. Han ville imidlertid ikke lade sig tage og holdt de 7 Gestapo-mænd i skak fra loftet, hvor han havde sin ammunition. Han holdt stand fra 5-9 ene mand mod ca. 40 (de måtte rekvirere forstærkning fra Åbenrå). Det lykkedes ham at skyde 3 og såre 3-4. Der af 2 soldater, resten Gestapo. Af de sårede må der mindst være død 2, da der blev bestilt 5 kister i Åbenrå

Ved 7 tiden bad man pastor Hvidt (præstegården ligger lige over for oberstens bolig) om at gå over og få obersten til at give sig. Han bandt et hvidt flag på en stok og gik derover. Man skød ikke, mens han var der. Han bad obersten lægge våbenet og komme ned. Obersten svarede: "Nej, mig får de ikke levende, og jeg vil sælge mit liv så dyrt som muligt. Den sidste kugle gemmer jeg til mig selv. - Vor Herre tilgiver mig min synd. Men jeg vil inderligt bede Dem om at tage Dem af min kone og datter." Præsten spurgte så, om han skulle lyse velsignelsen over ham. Og det gjorde han, og obersten modtog den knælende midt i det brændende hus. (De havde, da de ikke kunne få fat i obersten, sat ild på huset med flammekastere). Præsten gik så ned i kælderen og hentede oberstinden og datteren ud. De blev anbragt i et åbent lysthus, der

var åbent mod huset, så de ikke kunne undgå at se det hele, og kun i nattøj.

Imidlertid begyndte skydningen igen, de brugte maskingeværer og håndgranater. Først hen imod 9 blev der stille, ca. 10 minutter efter kom der et enkelt skud, der ikke lød som de andre. Præstekonen sagde, så nu døde obersten. (Jeg har beretningen fra præstefolkene).

Vore hjemlige tyskere vartede Gestapo op med kaffe på thermoflasker. Der var nogle, der udbrød, da der var ild i huset: "Så nu skal vi nok få den ræv røget ud af hulen".

Damerne blev imidlertid puttet i en bil og blev kørt til Kolding, uden tøj. Præstekonen bad om lov til at gå over med lidt tøj og lidt mad til dem, men fik kun det svar: "Wir sind kein Kindergarten hier."

Vi stod alle sammen så magtesløse. Der var jo afspærret, så ingen kunne komme derop. Oberstens lig fandt man ved 3 tiden. Taget var skredet ned over det, og det var helt forkullet. Straks det spurgtes, gik alle flag på halv. Om morgenen var alle butikker lukkede, og alt arbejde nedlagt. Der var enkelte, der ikke ville, men de blev tvunget til det. De unge mennesker sørgede for, at der blev lukket, og der var ingen blid behandling, hvor de ikke ville.

Om eftermiddagen, da liget blev fundet, blev det synet af Gestapo og så overgivet til politiet. Da det blev bekendt, samledes hele Gråsten ved afspærringen og ville følge obersten til kapellet. Kisten blev kørt derop, og vi stod og ventede, men så kom hestene igen, der var blevet givet kontraordre, overførselen skulle først ske engang om natten. Så gik vi op i kapellet med alle vore blomster og pynkede deroppe. Det blev en så overvældende blomsterpragt, så jeg udbrød: "Jeg tror ikke, de kan unde ham at komme til at stå her". Ved 10 tiden (22) var der nogle, der havde set, at de havde svøbt liget i en presenning, smidt det på en lastbil og kørt med det. Præsten var gået derover og havde bedt dem om at lægge ham i en kiste, når den stod der, men nej - "so ein Mörder" - han skulle ikke i kiste. Præstekonen havde fået lov at lægge en lille fattig buket på ham. Men æbletræerne dryssede deres fine hvide blomster over ham, da de kørte - en sidste hilsen fra det hjem, som han holdt så meget af.

Imidlertid var tyskerne rasende over butikslukningen og arbejdsnedlæggelsen. Der kom ordre fra justitsministeriet, som de havde henvendt sig til, til politimesteren, at han skulle sørge for at få butikkerne lukket op. Han henvendte sig til Handelsstandsforeningen, og de holdt møde om spørgsmålet i 4 timer, og det blev et enstemmigt, nej, da der blev spurgt, og da var klokken blevet 5 - og så mente alligevel den øverstbefalende, at nu kunne det næsten ikke lønne sig. Den øverstbefalende sad hele tiden i politimesterens kontor. Vort flag (et meget stort et) kan så tydeligt ses fra vinduerne i kontoret. Vi havde ved en fejltagelse fået det hejst midt på formiddagen. Vi var ellers enige om, at vi ville ikke hejse flaget, inden vi vidste, at obersten var død. Men Johan havde været i byen, og der blev sagt, at nu havde de fundet ham, og så løb han hjem og hejste det.

Det sad oberstløjtnant Schmidt (sådan tror jeg nok han hed) og så i kontoret og blev rasende. "Diese verfluchte Flagge" - han skulle, som han kunne bande, nok sørge for, at det blev pillet ned. Han beordrede så politimesteren til at få flaget ned. "Det kan jeg ikke", sagde han. "Sie können, wenn Sie wollen". Bjerre spurgte ham så, om han nogensinde havde mærket, at han ikke havde holdt, hvad han lovede? Bjerre vidste, at han ikke kunne gennemføre at få flaget ned, derfor sagde han nej. Flaget blev der, og oberstløjtnanten måtte se det, hver gang han hævede blikket.

Oberstinden og datteren kom hjem om aftenen, som de var kørt ud om morgenen uden tøj. Alt i deres hjem var ødelagt. Lidt af sølvtøjet var der nogle unge mennesker som havde reddet, men ellers var skufferne brækket op med bajonetter. Hun er så tapper, vi beundrer hende alle, og vi er stolte af obersten. Gestapo var grusom nok til at ringe til hende om morgenen, at nu var hendes mand begravet, og ingen skulle vide hvor.

Så gik præsten op til dyrlæge Møller, at nu måtte han gennem dr. Best sørge for, at familien fik at vide, hvor obersten var begravet og få liget udleveret. Det kom så i orden, og det viste sig, at liget stod i Kolding på lastvognen endnu. Nu er han begravet på Sjælland, hvor hans slægt har været præster i man-

ge generationer. Han burde have ligget i Gråsten, hvor han havde fuldført sin manddomsgerning, og hvor hans grav ville blive hæget om, så længe der er danske i Gråsten. Men også det kunne Gestapo ikke tillade, de forlangte, at begravelsen skulle ske i dybeste stilhed. Pinsedag var kirken overfyldt. Det var sivet ud, at præsten ville holde en mindetale. Han havde held til at gøre det meget smukt. Vi var alle dybt grebne.

Vi har fået krigens rædsel på nært hold. De nøgne mure står og minder os, at det er en hård og ubarmhjertig tid, vi lever i. Vi måtte finde os i den hån, at hjemmetyskerne trak i uniform og patruljerede på gaden hele natten. En hjemmetysker med en soldat på hver side. Vi må være nogle skrækelige mennesker. I søndags har de alle fået udleveret rigtige militæruniformer og våben. - Vi hører radio hele dagen. Gid det må gå mod enden. Ellers har vi det godt. Her plejer at være roligt. - Langs med hovedvejen er der lagt miner ned, det vil vist ikke gå sporeløst hen, når de skal hjem. Venlig hilsen til dem begge.

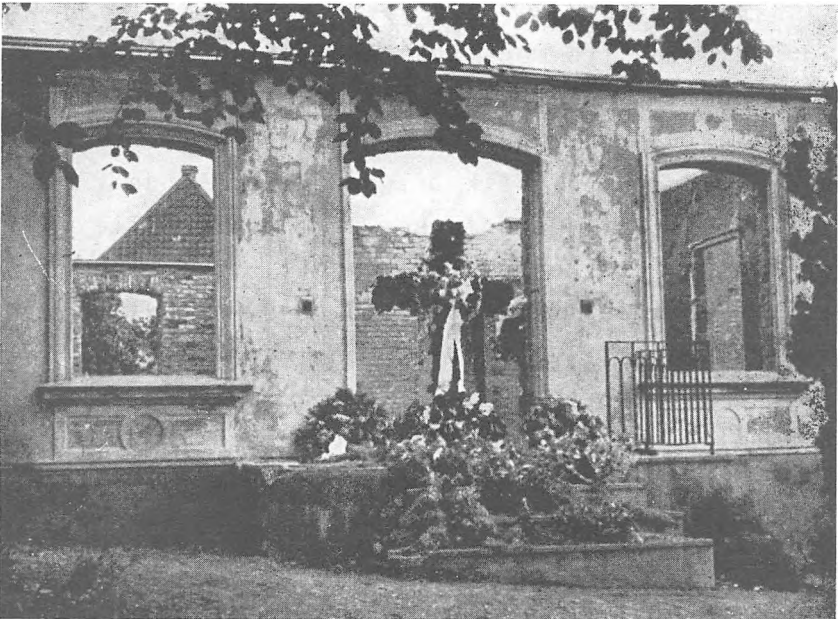
De fornuftige tyskere er opbragte, bl.a. dr. Reuter. Han siger, at enhver tysk officer ville have gjort det samme. En officer lader sig ikke tage af civile eller menige.

Det er naturligt, at Paludan-Müllers kamp og død optog sindene stærkt i Gråsten, hvor alle kendte den ranke officer og holdt af ham for hans væremåde. Han var en absolutternes mand, sagde sin mening rent ud, hvad enten den var behagelig eller det modsatte. At gå på akkord kendte han ikke til.

Allerede få dage efter oberstens død henvendte fru Ley, Gråsten, sig til bankdirektør Nissen. Hun fortalte ham, at mange i Gråsten ønskede at vise deres sympati og deltagelse ved at give et bidrag, som så skulle anvendes til en udsmykning af ober-

stens grav på Snese Kirkegård. Bankdirektør Nissen greb straks tanken og foreslog, at man skulle lave en indsamling blandt alle Gråstens borgere.

I løbet af få dage havde mellem 3 og 400 givet et bidrag på ca. kr. 2.500,00. Pengene blev indsat i banken, idet man, så længe der var krig, intet kunne foretage sig.

Ruinen af oberst Paludan-Müllers embedsbolig. Smykket med blomster på årsdagen. Den 26.5.1946

Bankdirektør Nissen fik ideen til mindemuren, og han lavede et udkast dertil. Kort efter kapitulationen tik han tilsagn fra tolldirektoratet om, at det nødvendige areal af oberstens have ville bli-

ve stillet til rådighed.

Anker Nissen fik nu dannet et udvalg i Gråsten, der skulle arbejde med planens løsning. Dette udvalg kom til at bestå af: Sognerådsformand Koch, fru Ley, bankdirektør Nissen (formand), vagtmester Jensen, læge S.T. Emborg, pastor Hvidt, overgondarm Christensen og toldinspektør Bahnsen.

Man bestemte, at man ville udvide indsamlingen til mindesmærket til at omfatte hele landet, og mange bidrag strømmede til. Anker Nissens udkast til mindemuren blev sendt til den kgl. bygningsinspektør, der nærmere skulle udforme det. Pastor Hvidt og dr. Emborg fik til opgave at finde frem til en tekst til mindemuren, og endelig ville man forsøge at få arbejdet fremskyndet, så afsløringen kunne finde sted den 30.10.1945, på hvilken dato Paludan-Müller ville være blevet 60 år.

Så hurtigt gik det nu ikke. Da udvalget fik den kgl. bygningsinspektørs tegning, var der forskellige ændringer, udvalget gerne ville have udført, blandt andet ville man gerne have anbragt et relief af obersten på muren.

Teksten kom også til at volde kvaler. En del udkast måtte kasseres og ændres, da familien modsatte sig udvalgets forslag.

Først ved et møde den 8. maj 1946, godt 14 dage

før afsløringen, opnåedes der enighed om den indskrift, vi idag læser:

I sin brændende embedsbolig på denne grund faldt
den 26 maj 1944
Grænsegendarmeriets Chef. Oberst
SVEND BARTHOLIN PALUDAN-MÜLLER
efter 3 timers kamp - ene mod tysk overmagt

Relieffet øverst på muren er udført af billedhugger Galster. Muren er af Fakse marmor.

Den 26. maj 1946 - på 2-årsdagen for Paludan-Müllers sidste kamp - blev mindemuren afsløret i overværelse af mere end 1.000 mennesker med kronprinsparret i spidsen. Pastor Hvidt - den sidste, der havde talt med obersten - holdt en stærkt personligt præget tale om hændelserne to år tidligere, og han sluttede med ordene: "Gud glæde din sjæl i Himmeri-

ge", hvorefter han drog Dannebrog fra det smukke monument, bag hvilket man så de røgsværtede ruiner af embedsboligen.

Pastor Hvidt overdrog herefter mindesmærket til Gråsten Kommune, og sognerådsformand Kock udtalte, at det var en glæde og ære at modtage dette minde om en mand, der færdedes mellem os, og som vi alle holdt af.

På ministeriets vegne talte generaldirektør Knud Korst og nedlagde en krans ved mindesmærket. Grænsegendarmeriets chef, oberst Ankjær mindedes sin forgængers gerning i de 10 år, han havde været chef. Han ville uudslettelig mindes af enhver, der havde kendt ham.

Oberstens broder, rektor Paludan-Müller, takkede på slægtens vegne for det mindesmærke, der var rejst. "Min broder var en mand, der elskede friheden. Han var en fri mand og en dansk mand, og som sådan vil han blive mindet, ikke blot i slægten, men i vort folk".

Den smukke højtidelighed sluttede med, at pastor Hvidt læste et digt, skrevet af pastor Jensen, Egtved, og inden forsamlingen skiltes, sang man oberstens yndlingssalme: "Altid frejdig, når du går".

KVÆRS PLANTAGE

På nordsiden af Kværs plantage, i vejkanten af den gamle amtsvej, står der en aflang granitsten. Indskriften er lidt utydelig, men dog ikke mere end man kan læse følgende:

Diese Anpflanzung ist 1905
ausgeführt
N. Mathiesen N. Jørgensen

Historien bag denne sten begynder den 27. august 1889. Men først må vi gå endnu længere tilbage i tiden for at se, hvorledes der så ud i Kværs sogn. I Traps udgave fra 1864 hedder det: "- vest for en

linie fra Kværs til Tørsbøl er jorden stærkt sandet og ligger hen som uopdyrket hede". Dette hede-stykke havde i ældre tider været anvendt til fælles drift, og det administreredes af bønderne selv.

I Kværs sogn havde man i lighed med andre bondesamfund et vist selvstyre, en bønderkommune, et grandelag, eller som det kaldes i Kværs: "Kvers Byes Boelsmænds Commune".

Hvor langt denne institution rækker tilbage, ved vi ikke. Men der findes en protokol: "Regnskabs Bog for Kvers Byes Boelsmænds Commune for Aaret 1861".

Det er fra denne protokol, vi har en del af vor viden. De første sider i bogen er benyttet til "Forerindring", og det fremgår heraf, hvorfra boelsmændene, efter at de i 1764 havde købt deres boelssteder af Andreas Petersen, Ladegård, stadig skulle opbære de indtægter, indersterne var pligtige at betale til de forskellige boel. Til gengæld havde indersterne så ret til græsning på et større eller mindre areal på hedestykket. Det hedder så videre i protokollen:

"I 1806 udskiftede eller delte boelsmændene det til "dette år liggende i fællesskab drevne hedeareal.

Indersterne fik nu et nøjagtigt angivet område til græsning, men der var en del utilfredshed, og der opstod en del strid om fordelingen. I juni 1829 nåede man til enighed, og der blev oprettet en kontrakt,

udfærdiget af hofråd Thomsen, Gråsten, og her blev indersternes rettigheder og forpligtelser anført, således hvad der skulle betales.

De indbetalte penge delte boelsmændene imellem sig, dog først efter at have afholdt lidt udgifter til vejarbejde. Hvert år afholdtes møde, hvor regnskabet forelagdes, og op gennem årene kan vi følge regnskaberne, og vi ser, at der bliver udbetalt et årligt beløb til boelsmændene, svingende mellem 10 og 4 Mark.

Men i 1889 sker der noget. Der er indkaldt til møde hos gæstgiver Todsén i Kværs, hvor man drøfter hedearealet.

"Der blev forespurgt, om det skulle opplantes eller "udpagtes. Der blev stemt for opplantning. - Da der "kun var 10 mand til stede, og der i det hele er 24 "mand, bliver det nødvendigt at gøre en anden commu- "neforsamling.

Få dage senere, den 31. august, mødes man så igen hos gæstgiver Todsén. Nu er fremmødet stort, men det er småt med enigheden. Det hedder:

"De stemte langt fra alle for opplantning.

Man ville beholde den jord, man havde forpagtet og til den samme pris for det kommende år.

Planerne om plantning bliver nu ikke skrinlagt, og de drivende kræfter er kommuneforstander N. Mathie-

sen og gårdejer Nis Jørgensen. De prøver at skaffe interesse og enighed om planen, og i 1903 er de kommet så vidt, at kun en enkelt lodsejer ikke er med på tanken.

Mathiesen skriver i 1903 til landbrugskammeret i Kiel for at spørge, om det er muligt at tvinge en enkelt lodsejer ind i fællesskabet, og hvor man eventuelt kan få økonomisk støtte til plantning.

Landbrugskammeret svarer hurtigt. Man beklager, at der ikke findes lovhjemmel for at tvinge en lodsejer til at gå med. Med hensyn til økonomisk hjælp oplyser man, at der til et sådant grundforbedringsarbejde kan søges midler i Rentebanken for Schleswig-Holstein.

I løbet af året 1903 kan vi af regnskabsbogen se, at der sker en del jordsalg og jordkøb på heden, sandsynligvis for at få arealet bedre arronderet, og i oktober 1903 dannes så "Quars Waldgenossenschaft". Den 8.2.1904 underskrives statutterne af 18 lodsejere. Formand er kommuneforstander N. Mathiesen, stedfortræder og skriftfører Nis Jørgensen og regnskabsfører er Peter Petersen, alle tre fra Kværs. Men nu er der også gået ca. 15 år, siden tanken blev udkastet om tilplantning af heden.

I sommeren 1904 engagerede man et firma fra Berlin, der tilfældigt var på egnen med en damppløj, til at pløje heden. Disse damppløje arbejdede på den måde,

at der holdt et lokomobil i hver ende af det område, der skulle pløjes. Imellem de to lokomobiler var en jernkæde, der trak den trefurede plov frem og tilbage over heden, og lokomobilerne flyttedes for hver plovbredde. Ploven kunne gå dybere og have bredere fure end de plove, man på den tid havde til hestekraft; og dybt skulle der pløjes, når heden skulle vendes. Man fik pløjet ialt 36 ha, og udgiften hertil var 4.304 Mark, hvortil kom 500 centner kul, som lokomobilerne fortærede. Hos forstmeister Habekorn i Åbenrå fik man udarbejdet en kulturplan, der ret detailleret beskrev det arbejde, der skulle udføres, og hvad det ville koste.

I 1905 bliver de første 2 ha tilplantet, og resten af arealet tilsået med lupiner, dels for at hindre sandflugt og dels for at tilføre jorden næring. I 1906 tilplantes 3 ha. I 1907 er der blevet plantet 15.000 bjergfyr, 20.000 ædelgran, 4.000 el, 100.000 fyr, 15.000 hvidgran og 10.000 birketrær.

Plantningen er under tilsyn af forstvæsenet, der i en skrivelse af 26.2.1909 til Mathiesen oplyser, at man ikke er tilfreds med arbejdets udførelse i 1908 og heller ikke med de anvendte planter, hvorfor statens tilskud ikke kan forventes udbetalt, før der sker visse ændringer.

Det fremgår ikke klart, hvornår plantningen er tilendebragt, men det sidste år i regnskabsbogen, hvor der er udgifter til indkøb af planter, er 1910, så det ligger nær at antage, at de 36 ha er tilplantet

i dette år.

Fællesskabet består stadig, og plantagen i Kværstår idag som et smukt minde om sammenhold og initiativ hos de Kværstønder, der ændrede den golde hede til en smuk skov.

Gråsten byråds beslutning den 10. februar 1976 om købet af "Ahlmann-parken" for her at indrette et sport- og kulturcenter med folkebibliotek for egnens befolkning var en stor begivenhed for vor by. En epoke har hermed fundet sin af-

★ slutning, og en ny kan
★ tage sin begyndelse.
★ Det er derfor en na-
★ turlig opgave for
★ "Historisk forening
★ for Gråsten og egn"
★ ved denne lejlighed
★ at mindes familien
★ Ahlmann og dens til-
★ knytning til Gråsten.

FAMILIEN **AHLMANN** og GRÅSTEN

"Ahlmann-parken" og "Haus Steinburg" med gartneriet har hidtil været i den Ahlmanske familiestiftelses besiddelse. Denne stiftelse blev grundlagt 1873 af Otto F. Ahlmann (1811-1873). Otto Ahlmann døde som meget velhavende mand i Hamborg i året 1873 uden at efterlade sig direkte arvinger. Han havde tidligere ejet godset Ussinggaard ved Horsens, men havde tilbragt sine sidste leveår i Hamborg. Ved sin død bestemte han i sit testamente, at en fjerdedel af formuen skulle indgå i en "Otto-Ahlmann-familiestiftelse". I dens statutter bestemte Ahlmann bl.a., at der af midlerne skulle tilflyde hjælp til dygtiggørelse af unge familiemedlemmer, og at der hvert andet år den 8. juni - på moderens fødselsdag - skulle afholdes en familiedag for den gråstenske Ahlmannslægt.

Denne familiedag afholdtes første gang den 8. juni 1875 i Gråsten og er sidst afholdt den 8. juni 1975 i Kiel.

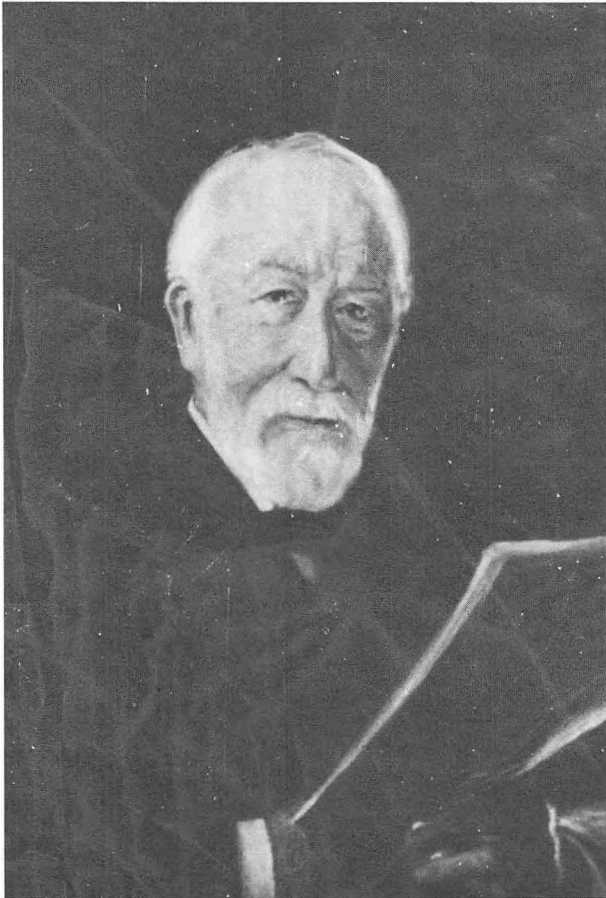

Otto F. Ahlmann, født 1811 i Gråsten, død 1873 i Hamborg, tidligere ejer af "Ussinggård" ved Horsens. Grundlægger af den Ahlmannske familiestiftelse.

Fra et billede i "Haus Steinburg".

Familiestiftelsen erhvervede "Haus Steinburg" 1892. Samtidig blev arealet udvidet væsentligt, og parken anlagt. Drivkraften bag dette var en broder til stifteren, bankieren og bladejeren, dr. Wilhelm Ahlmann i Kiel. Wilhelm Ahlmann nærede stor interesse for

Gråsten og tilførte familiestiftelsen nye midler ved den "Wilhelm-Ahlmanske-familiestiftelse". - Det var familiestiftelsens tanke med "Haus Steinburg" og omgivende park at skabe et sommersæde for familien Ahlmann og en ramme om familiedagen.

Wilhelm Ahlmann, født 1817 i Gråsten, død 1810 i Kiel.
 Dr.rer.pol., ejer af bankhuset "Wilhelm-Ahlmann-Kiel" og af "Kieler Zeitung".
 Tidl. sekretær og postminister for den "Provisoriske regering" i Kiel 1848-51.

Ved parkens anlæggelse blev Wilhelm Ahlmann rådført af sin gode ven Heinrich Jacobsen. Heinrich Jacobsen stammede fra Munkemølle, men boede sine sidste år i Gråsten i det nuværende Skolegade 2. Han var en original personlighed; han malede således også billeder, og ved beplantningen af Ahlmann-parken gjorde han og Wilhelm Ahlmann i fællesskab et nyt forsøg på at fremelske Gråstener-æblet, men dette forsøg lykkedes dog kun delvist.

AHLMANN'SCHE FAMILIENSTIFTUNG

GRAVENSTEIN

Fra Ahlmann-parken ca. år 1910.

"Haus Steinburg" var blevet bygget 1844 af teglværks-ejer H.H. Dithmer. Dithmer, der ejede det store teglværk Rendbjerg ved Egersund, byggede dette hus til sig selv i 1844, og det blev af den daværende Hertug

Christian August ved indvielsen døbt "Haus Steinburg" til minde om de store fortjenester, som Dithmer havde indlagt sig ved sin omfattende teglstensproduktion.

"Haus Steinburg" havde tidligere været i familien Ahlmanns eje fra 1856 til 1875. Her havde "gamle Ahlmann" boet sine sidste leveår fra 1856 til sin død 1866. Det er denne Ahlmann, købmand Otto Friedrich Ahlmann, der har knyttet navnet Ahlmann til Gråsten. Han blev stamfader til "Gråsten-linien" af den vidt forgrenede og betydelige Ahlmannslægt, og det er ham, vi nu skal høre mere om.

Otto Friedrich Ahlmann blev født den 21.5.1786 i Nordborg på Als som ældste søn af kaptajn, senere købmand Otto Friedrich Ahlmann (1748-1832). Denne var igen søn af Hans Michelsen Ahlmann (1692-1768), tidligere rådmand og borgmester i Sønderborg.

Ahlmann-familien var omkring 1800-tallet en meget udbredt slægt på Als og på Sundeved. Mange var søkaptajner, mange var købmænd, men der fandtes også forpagtere, præster, rådmænd og borgmestre med navnet Ahlmann. Fælles for dem alle var flid og foretagsomhed. Mange havde en stor børneflokk, og de havde alle en udpræget familiefølelse.

Den gråstenske købmands yngste broder hed Jürgen Ahlmann. Han var også købmand og havde forretning i Åbenrå. Her var han i mange år senator i sin by.

Han var i første ægteskab gift med en Regenburg fra Åbenrå, en slægt, der mente at kunne føre sine aner tilbage til feltherren Tilly fra 30-års krigen og til adelsslægten von Saldern.

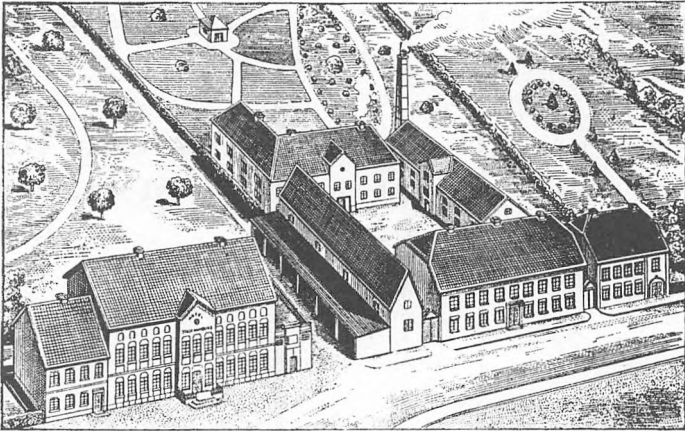
En tredje bror til Otto Friedrich Ahlmann skal have haft en mølle i nærheden af Flensborg, men ham hører vi ikke meget om.

Den 25. marts 1809 købte Otto Friedrich Ahlmann ved en offentlig auktion ejendommen nu Borggade 1 for 5.500 Taler slesvig-holstensk Courant af et dødsbo efter Nicolay Henningsen. Ejendommen, der var bygget i 1710, var "12 fag langt og dækket med tegl". Den omfattede, foruden huset ud mod gaden, staldbygninger og lagerbygninger omkring en gårdsplads mod syd, et hus til ølbrygning og et hus til fremstilling af brændevin, en hestemølle, 2 grunde i den såkaldte "lille troldsløkke" samt en stor have ned til det "salte vand". I haven lå et havehus, bygget ca. 1780, og det kan ses endnu den dag i dag, selvom det desværre er gået meget i forfald.

Med ejendomsovertagelsen erhvervede Ahlmann også retten til at drive "næring til lands og til vands". I løbet af kort tid lykkedes det ham at opbygge en omfattende handelsvirksomhed her fra Gråsten trods vanskelige vilkår i en tid, hvor der var krig her i landet. Fra vore nabobyer Sønderborg og Flensborg

ved vi, at forretningsfolk dér kæmpede med store problemer.

Skitse af den Ahlmannske købmandsgård efter ombygningen 1822 og med hotel "Stadt Hamburg" - nu "Hotel Gråsten", fra Johannes Ahlmanns "Allerlei aus Gravenstein".

Borggade 1 - 3 idag.

Grunden til Ahlmanns succes må først og fremmest søges i hans personlige egenskaber, men hans udvikling viser os også idag, at Gråsten allerede dengang havde et godt, naturligt og betydeligt opland.

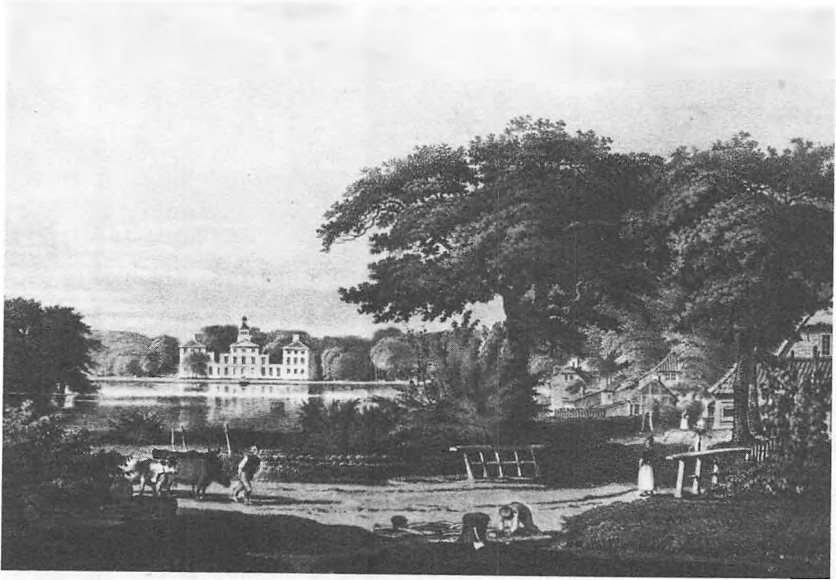

Da Ahlmann kom til Gråsten i 1809, bestod byen af ialt ca. 60 huse. Af disse lå 30 langs en brolagt vej, kaldet Persillegade, og som løb langs med søen fra "bolbroen" (ved den store eg, hvor nu skolen ligger) og til den "grønne plads" (nu Torvet). På den modsatte side af søen lå slottet, som byen skylder sin oprindelse, og som siden 1725 havde været i Augustenborgernes eje. Fra omkring år 1800 havde Hertug-familien dog kun benyttet Gråsten slot som sommerbolig.

I 1810 fandtes i Gråsten desuden hovedgården, enkelte huse på slotsbakken samt huse spredt i Stengeroddeskov, der begyndte dér, hvor Nygade nu ligger, og som fortsatte ud mod Vandholm, Saltholm og Fiskenæs.

Hertugen af Augustenborg, der havde patronatsretten og -pligten over skolevæsenet, havde i 1783 bygget en skole og en lærerbolig (nu Skolegade 9 og 11). Desuden havde Hertug-familien med den humanistiske indstilling, som den havde, tillige bygget et "hospital", en bygning, der desværre måtte

nedrives for et par år siden.

Parti af Gråsten, set fra bolbroen,
ca. 1809, da Ahlmann kom til Gråsten.

Koncessionen til at drive høkeri havde Ahlmann erhvervet af den daværende Hertug Friedrich Christian af Augustenborg (1765-1814). Det var en ret til at drive handel i Gråsten, men dog ingen eneret. Ahlmann havde mølletvang til Munkemøllen. Da det var af betydning for hans forretning, søgte han Hertugen om tilladelse til selv at drive en hestemølle. Hertugen indvilligede dog kun under forudsætning af møllerens accept.

Ahlmann blev hurtigt en kendt mand på egnen og var i hele sin levetid Gråsten bys centrale forretningsmand. Hans kunder var bønderne i Sundeved og på Als. De solgte de fleste af deres produkter til ham og købte i stedet deres brugsting. Ahlmann stod i intim handelsforbindelse med byerne Flensborg, Kiel og Hamborg (i Hamborg med købmand J. Hanssen, der stammede fra Nørremølle). Ahlmann har således i væsentlig grad været medvirkende til at præge Gråsten bys udvikling i første halvdel af 1800-tallet.

Ahlmann måtte senere gennem flere processer for at få lov til at fortsætte sin virksomhed, idet købmændene i Sønderborg ville gøre ham retten stridig til at importere varer direkte fra udlandet. Det var især tilfældet, efter at Kong Frederik VI havde udstedt et "reglement for landhøkere", der nøjagtigt fastlagde landhøkernes rettigheder og samtidig forbeholdt bykøbmændene retten til at importere direkte fra udlandet. Ahlmann - og sammen med ham Hertugen, der var interesseret i Gråsten bys udvikling - hævdede imidlertid, at Gråsten med sit slot og Hertugsæde var en flække, der gav sine borgere visse rettigheder.

Også Ahlmanns forgængere, Jürgen Lorenz Apenrader og Hans Henningsen samt dennes søn Nicolay, havde uforstyrret kunnet drive handel fra Gråsten. Ahlmann mente også, at det måtte støtte ham i hans

synspunkter, at byens borgere gennem mange år havde været fritaget for militærtjeneste, fordi Gråstenerne var underlagt et slot og ikke et gods. I 1830 træffer Kongen imidlertid den afgørelse, at Gråsten ikke kan regnes som flække (med deraf følgende f.eks. laugsprivilegier), at hørerreglementet må gælde i Gråsten, og at handel fra byen således principielt er "lovstridig og bør forfølges", som det hed i afgørelsen. Af litteraturen fremgår det dog, at Ahlmann kan fortsætte sin købmandsvirksomhed fra Gråsten. Han får således både i 1834 og 1841 sin koncession forlænget, men om han blev pålagt visse restriktioner, ved vi ikke.

Allerede et år efter, at Ahlmann havde nedsat sig i Gråsten, giftede han sig (1810) med den 17-årige Anna Maria Magdalene Lorenzen, født den 8.6.1793 i Egernsund, som yngste datter af teglværksejer Nis Lorenzen (1752-1793) og hustru Anna Magdalene, født Matzen (1773-1799). Nis Lorenzen havde i sit andet ægteskab med Anna Magdalene Matzen to børn: Matz Lorenzen (1771-1868), først forpagter på Gråsten hovedgård, senere forpagter på Hvidkilde, og datteren Anna Maria Magdalene, der blev gift med Otto Friedrich Ahlmann.

Matzen-slægten, der stadig driver teglværk i Egernsund, er således beslægtet med den gråstenske Ahlmann-familie. For købmand Otto Friedrich Ahlmann be-

tød forbindelsen til svigerfaderen, at han tillige fik omgang og kontakt med de andre teglværksejere og de store gårdforpagtere omkring Nybøl Nor. - En broder til Nis Lorenzen, Egernsund, blev forøvrigt fader til den senere kendte politiker Peter Hiort Lorenzen.

Ægteskabet mellem Otto Friedrich Ahlmann og fru Anna Maria Magdalene blev lykkeligt. I løbet af de første 10 ægteskabsår fik de 7 sønner på stribe, af hvilke 2 dog døde som små, og senere fik de yderligere 3 døtre. Alle overlevende børn kom senere i betydelige stillinger, og alle fik igen mange børn, men derom senere.

Fru Ahlmann skildres som en "lidt trivelig" kvinde, der havde alle en hustrus gode egenskaber. Især fremhæves hendes kærlighed til og omsorg for børnene, hendes flid og hendes gæstfrihed. Hun havde også stor interesse i havebrug, noget der senere gik i arv til børnene, som det bl.a. kan ses hos sønnen Wilhelm, der var med til at anlægge Ahlmann-parken, og som også havde store haveanlæg i Kiel. Fru Ahlmanns dag var rigeligt udfyldt med pasningen af det store hjem, de talrige børn og den store forretningsvirksomhed. Og når hun engang kunne klage over de mange pligter, så sagde hendes mand til hende: "Kære lille kone, mellem Elben og Kongeåen findes ingen kvinde, der er så dygtig som du og så kær som du".

Otto Friedrich Ahlmann

f. 21.5.1786 i Nordborg
+ 18.5.1866 i Gråsten

Anna Maria Magdalene Ahlmann
født Lorenzen

f. 8.6.1793 i Egersund
+ 11.1.1855 i Gråsten

Disse billeder, der stammer fra "Haus Steinburg", er tilligemed andre billeder af den Ahlmannske familiestiftelse overdraget til vor forening og opbevares i arkivet.

Vi kender desværre ikke meget til detaljer fra de første år af den Ahlmannske forretning, men virksomheden voksede i hurtig takt. I gamle pantepro-
tokoller og optegnelser kan man se, at Ahlmann
hjælp talrige mennesker med at komme i gang. Han

var hele egnens store rådgiver, og mange stod i gæld til ham. Således hjalp han også med til, at A.D. Jørgensens far, farveren Markus Adolf Jürgensen, kom til Gråsten fra Flensborg. Ahlmann var også den eneste forretningsmand her på egnen, der havde et eget pengeskab. Talrige mennesker deponerede derfor deres kontanter hos ham.

Et udtryk for den Ahlmannske fremgang har man i de mange erhvervelser, som han gjorde i løbet af de følgende år:

- 1815 købte han et hus i Stengerodde skov.
- 1820 køber Ahlmann gården Lundsgaard på Sundeved, men allerede året efter sælger han den igen.
- 1820 køber han af bødker Christian Petersen den såkaldte "Toft" ("æ bürgers tovt"), den nuværende Ahlefeldvej 2 og 4.
- 1841 køber Ahlmann saddelmager Dohrns hus ved siden af sin forretningsejendom og bygger dette hus om til et to-etagers hus (idag glarmester Alnor og købmand Albers). Dette hus bliver dog i 1855 solgt til kommandør Varendorf. Men huset var i mange år inddraget i købmandens virksomhed, idet det blev forsynet med hejseværk, og loftet blev udnyttet som kornlager.
- 1849 køber Ahlmann af Hertugen det gamle værtshus på Torvet og lader opføre et nyt hotel, der får navnet "Hotel Stadt Hamburg". Senere har sønnen

Hans (1870-1871) yderligere udbygget og moderniseret dette hotel (nu Hotel Graasten).

Hotel Graasten med Torvet og rådhuset idag

1856 køber Ahlmann med kongelig approbation "den store Troldsløkke", ca. 18 ha land, omfattende bl.a. den nuværende Ahlmann-park, stadion og ringriderpladsen.

1856 bliver "Haus Steinburg" erhvervet af agent Dithmer og indrettet som alderssæde for O.F. Ahlmann.

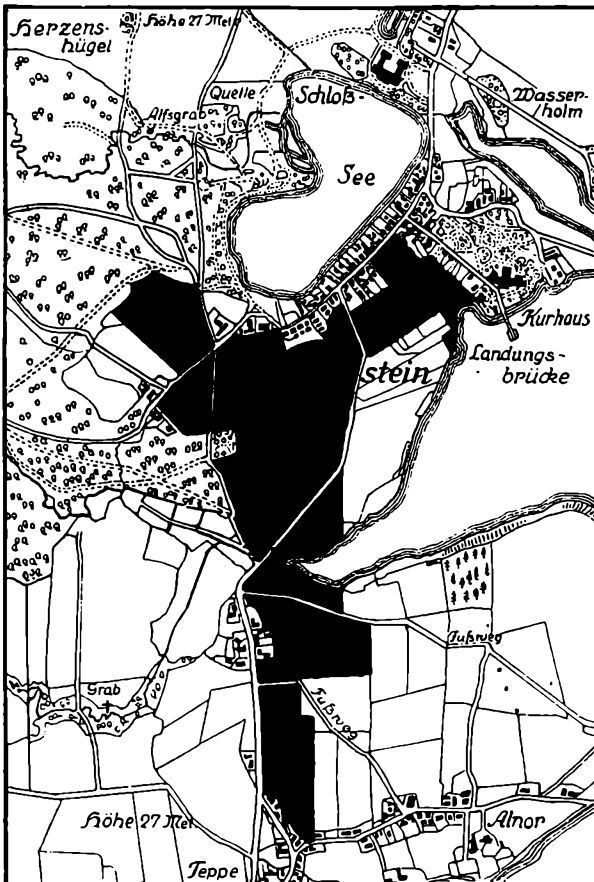
1860 køber Ahlmann jord på Nalmadebro af en dr. Boye, og

1861 bliver Hans Ahlmann ejer af "Herlesløkke" (nu Herles- og Konkel-området).

1873 køber familien Ahlmann 10,5 tdr. land på Trappen af købmand Jens Peter Boysen.

1875 købes "Palæet" og endelig købes et område på Fiskenæs af den prøjsiske fiskus, et areal, som Ahlmann brugte ved lastning og losning af de Ahlmannske skibe.

Således ejede familien Ahlmann i 1882 et landområde på over 60 ha i Gråsten byområde og den nærmeste omegn.

Fra
Johannes
Ahlmann:
"Allerlei
aus
Gravenstein"

Plan von Gravenstein um 1884.

Der damalige Ahlmann'sche Besitz ist rot markiert.

Ud over de talrige erhvervelser lod Ahlmann 1819 sin forretningsejendom bygge om, idet han i 1819 i gården lod opføre en efter datidens forhold meget stor lagerbygning, og han udvidede huset ud mod gaden til at omfatte 2 etager. Herom vidner en sandstensinskription, der er anbragt over døren i gården, og som kan ses den dag i dag.

Torvet - ca. 1925

Hussproget i det Ahlmannske hjem og omgangssproget i forretningen var dansk. Den skriftlige korrespondance med handelsforbindelserne i Flensborg, Kiel

og Hamborg foregik dog på tysk. Det ser ud til, at der også med børnene taltes tysk. Ahlmann, der lagde stor vægt på børnenes opdragelse og uddannelse, havde i lange perioder ansat specielle huslærere til børnenes undervisning.

De tre ældste af Ahlmanns sønner vendte sig mod nord:

Otto Friedrich ("danskeren"), født 1811 i Gråsten, fik godset "Ussinggaard" ved Horsens, og han blev senere stifteren af den "Otto-Ahlmannske-Familie-stiftelse".

Nis Peter, født 1812 i Gråsten, fik godset "Langholt" ved Ålborg. Efterkommerne sidder den dag i dag på dette store gods.

Thomas Jürgen, født 1814, blev fabriksejer i Fredericia.

Sønnen Hans Wilhelm, født 1817, blev sendt til Tyskland med henblik på uddannelse. Han påbegyndte først en handelsuddannelse, men blev senere jurist. Under krigen 1848-1851 var han sekretær og senere postminister i den slesvig-holstenske regering. Som postminister lavede han selv udkastet til de første slesvig-holstenske frimærker. Efter krigen grundlagde han en bank i Kiel og blev stifteren af "Kieler Zeitung".

Den femte søn, Hans, født 1820, blev uddannet til

købmand i Hamborg og var udset til at blive faderens efterfølger i Gråsten.

Af de tre piger døde den ene 19 år gammel i 1843, formodentlig af tuberkulose. En stor sorg for forældrene.

Helene Marie, født 1825, blev gift med pastor, senere provst og direktør for præsteseminaret i Haderslev, Christian August Valentiner (1815-1891).

Den yngste datter, Marie, født 1827, blev gift med drogist og købmand Peter Jürgensen i Hamborg og blev senere svigermoder til diakon i Ullerup, derefter præst i Holbøl, Gottfried Schumacher.

Som allerede nævnt, mødte Ahlmann også vanskeligheder på sin vej. Der var for det første høkerreglementet af 1825, som vi allerede har hørt om, og som gav købmændene i byerne eneretten til at handle med udlandet. Ahlmann måtte også stride for at få tilladelse til at tolddeklarere sine varer i Holnis eller i Gråsten havn.

Det var dog især den politiske situation, som den udviklede sig i vor hjemstavn i 1830-erne og 1840-erne med både nationale og sociale modsætninger, kulminerende med 3-års krigen 1848-1851, der fik betydning for den gråstenske Ahlmann-familie.

Også denne familie blev i disse år tvunget til at tage et nationalpolitisk standpunkt, hvilket var medvirkende til en vis periodisk adskillelse af de enkelte familiemedlemmer. Det gik dog ingensinde ud over sammenholdet, idet brødrene - hver i sin nationale lejr - altid søgte at hjælpe hinanden, når en af dem var i vanskeligheder. Også det gode forhold mellem forældrene og børnene og børnebørnene fortsatte ganske uanfægtet af de politiske dønninger fra disse år.

En sønnesøn til Otto Friedrich Ahlmann (fra Fredericia-grenen), der i 1852 besøgte bedstefaderen i Gråsten, har senere berettet, at han hørte bedstefaderen benytte 4 forskellige sprog på en spadseretur gennem Gråsten. Han talte sønderjydsk med en arbejder, plattysk med slagter Paulsen, højdansk med herredsfogeden og højtysk med dr. Clausen. Som sagt, var det daglige sprog i forretningen dansk, mens forældrene talte tysk med børnene.

Ahlmanns forretning havde nået sin kulmination ved 3-års krigens begyndelse 1848. Vi må regne med, at "gamle Ahlmann", som han da allerede kaldtes, først og fremmest var forretningsmand og i mindre grad politisk interesseret. Rigtigst er det nok, som Morten Kamphøener har gjort det, at kalde Ahlmann "slesvig-holstener af hertugelig observans".

Ahlmanns stilling blev derfor efter 3-års krigens slutning særdeles vanskelig. I 1853 fik han ikke forlænget sin koncession, men fik påbud om straks at standse sin virksomhed. Han mødte den 23. juni 1853 hos herredsfogeden i Gråsten, og det blev ham pålagt at standse al handel og lukke forretningen allerede næste dag.

Det var et hårdt slag for den 67-årige købmand, der nu så sit livsværk bragt til ophør. Ganske vist var han stadig en formuende mand, men han opfattede det skete som en hævnakt fra regeringens side og som en uretfærdighed. Også for alle hans kunder på landet var det en alvorlig sag, for hvor skulle de nu afsætte deres produkter, og hvor skulle de købe de daglige fornødenheder? - En petition, der omtalte virksomhedens uundværlighed for egnen, blev sat i gang og samlede mange underskrifter fra begge nationale lejre. Om denne adresse har fået betydning, ved vi ikke.

Ahlmann ansøgte i juli 1853 om at få sin handelsbevilling tilbage, subsidiært at få den overdraget til sin ældste søn, Otto Friedrich Ahlmann til "Ussinggaard". Han søgte at få i det mindste en 6-måneders frist til at realisere varelageret. Men ansøgningen blev afslået.

Ahlmann begyndte at sælge ud af varelageret, men fortsatte dog en vis handel, idet han udnyttede retten til at drive høkeri, som han i 1849 havde erhvervet i forbindelse med købet af "Hotel Stadt Hamburg".

Forholdene normaliseredes dog efterhånden - også for Ahlmann. Medvirkende hertil har været Ahlmanns store betydning for flækken Gråsten og muligvis sønnen Otto Friedrich Ahlmanns ("Ussinggaard") forbindelse til hoffet i København.

I 1855 rammes Ahlmann af en ny stor, personlig sorg: Han mister sin hustru, der dør den 11.1.1855 i Gråsten. I tilgift til tabet af ægtefællen kommer for Ahlmann bekymringen for den fortsatte beståen af den virksomhed, han havde skabt, og spørgsmålet om hvem der skulle overtage den. Vi har hørt, at 2 af sønnerne var blevet landmænd, Thomas sad som fabriksejer i Fredericia, og Wilhelm var bankier og bladejer i Kiel. En af svigersønnerne var præst, og den anden var købmand i Hamborg.

Tilbage var så sønnen Hans, der havde fået sin uddannelse med henblik på at overtage virksomheden i Gråsten. Det var imidlertid ikke Hans Ahlmanns oprindelige ønske at komme tilbage til Gråsten for at blive købmand i en lille by. Måske har han også selv indset, at han ikke havde faderens format til at drive den omfattende forretning, som krævede et øje på hver finger, en fast hånd, beslutsomhed, menneskekundskab og fremsyn. Egenskaber, som Hans ikke mente, han var i besiddelse af. Han beskrives som en nobel mand, men ikke særlig håndfast. Nok var han flittig og sparsommelig, men han manglede beslutsom-

hed og årvågenhed. Han blev gift i 1856 og førte et forbilledligt familieliv med sin hustru Elise, født Olde, men ægtefællerne fik ingen børn.

Det skal dog også nævnes, at situationen for Hans Ahlmann var en ganske anden, end faderens havde været det. Han kom til Gråsten i 1856. På det tidspunkt var virksomhedens likviditet blevet betydeligt indskrænket, dels på grund af vanskelighederne efter 3-års krigen, som vi har hørt om, dels på grund af hjælp til de andre børn, og endelig havde Ahlmann fået en konkurrent i Gråsten (købmand Detlefsen).

I 1859 fejrer Otto Friedrich Ahlmann sit 50-års forretningsjubilæum. Festen holdtes i "Haus Steinburg", hvilket kan ses på en mindeplade på huset. Til stede ved denne fest var alle børnene og svigerbørnene; desuden de 3 fætre Drescher, svogeren Lorenzen på "Hvidkilde", broderen Jürgen Ahlmann fra Abenrå, og vennerne Feddersen, Kiding - Richelsen, Buskmose - Jacobsen, Munkemølle - Bachmann, Grøngrøft.

I 1864 oplever vor egn en ny krig. Ahlmann havde under denne først den danske oberst Ræder indkvarteret. Han beretter i en bog, at Ahlmann "formodentlig var upålidelig", at "han gav meddelelser videre til prøjserne, når han bragte sit korn til Trap-

pen". Da Gråsten blev besat af prøjserne, boede den prøjsiske general von Goeben hos Ahlmann i "Haus Steinburg", mens general von Mannstein boede i forretningsejendommen, og den øverstkommanderende, Prinz Friedrich Carl, boede på slottet, efter at det de foregående måneder havde fungeret som lazaret.

I 1866, den 18. maj, dør Otto Friedrich Ahlmann kort før sin 80-års fødselsdag. Han blev under stor deltagelse stedt til hvile på Adsbøl Kirkegård, hvor en gravsten med relief i profil er rejst på familiegravstedet.

Familiegravstedet på Adsbøl Kirkegård

Det var nu den yngste søn, Hans Ahlmann, der skulle føre forretningen videre. I 1865 overtager han ejendommen Borggade 1 med alle side- og lagerbygninger, et hus i Stengerodde skov og "bødkerens toft". Desuden hotellet "Hotel Stadt Hamburg", som Hans Ahlmann i året 1870 lader bygge om og modernisere.

- det var 1856

I "Haus Steinburg" har vi fundet et meget morsomt prospekt med et billede at "Hotel Stadt Hamburg", som det så ud før ombygningen. Billedet er formodentlig fra året 1856. I teksten hedder det - her givet på dansk:

Denne, gennem mange år kendte
 Gæstgivergård
 i Grästen

af de Ahlmannske besiddelser udmærker sig ved den

skønneste udsigt til slottet og de allerkæreste skovpartier. Hele huset er nymalet og tapetseret og meget bekvemt møbleret. Tillige er der meget smukke værelser til natlogi. Desuden bemærkes også, at sejlbåde kan lægge til ved den lille "Insel", og at den store have er forsynet med lysthuse og blomsterbede.

Min ivrigste stræben vil være rettet mod at betjene enhver besøgende prompte og reelt, og derfor beder jeg om rigelig søgning.

Ærbødigst Fritz Lüdemann
tidl. overtjener i Stadt Hamburg i Flensborg.

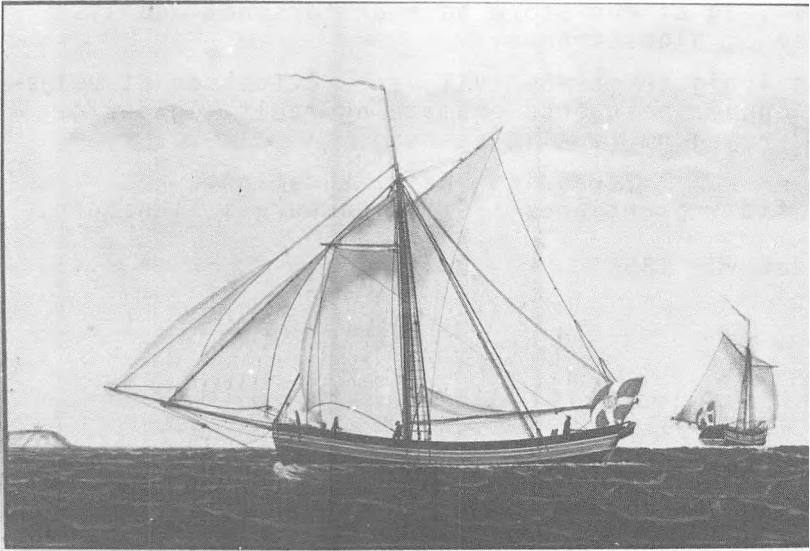
- det var 1856.

Hans Ahlmann førte landhandelen videre som hidtil, men konjunkturerne havde ændret sig. Således måtte Ahlmann nu se tab på handelen med smør og korn.

Ahlmann engagerede sig også i skibsfart, idet han var parthaver i talrige af de skibe, der blev bygget på Rabens værft i Åbenrå, men om det økonomisk var en fordel for ham, er en anden sag. I hvert fald blev hans likviditet anstrengt herved. Hele den Ahlmannske handel, både import og eksport, foregik med skibe; landevejstransport var for omstændelig.

Efter en vis opblomstring efter krigen 1870-71 kommer der 1878 en krisetid, der i året 1882 tvinger Hans Ahlmann til at træde i likvidation. Hans Ahlmann flytter derefter til Dresden med sin hustru,

og i Dresden er de begge begravet.

Jagten "Cecilia Margaretha"
 Ejer: Skipper Rüborg, Trappen
 Skibet var indtil 1882 i fast
 rutefart for handelshuset
 Ahlmann mellem Gråsten og Kiel

Ahlmann-familien beholdt imidlertid tilknytningen til Gråsten gennem de Ahlmannske familiestiftelser. Disse var grundlagt af den danske Otto Ahlmann, "Ussinggaard" og senere udbygget af den tyske Wilhelm Ahlmann, Kiel. I "Haus Steinburg" blev indrettet en sommerbolig for familien, og hvert andet år samledes hele Ahlmann-slægten, både ty-

ske og danske, til familiedag den 8. juni. Især indtil første verdenskrig var disse familiedage små Gråsten-begivenheder. De varede altid 3 dage. Hele kurhotellet var lejet til formålet. Der var både generalforsamling med sagfører og sekretær og stor galamiddag; ofte chartrede man en fjorddamper til udflugter på Flensborg Fjord eller i Nybøl Nor.

Familiestiftelsen stillede ligeledes midler til rådighed til forskønnelse af Gråsten by. Den var medvirkende ved navngivningen af gadenavnene: Borggade, Ahlefeldvej, Ringgade, Skolegade, "Friedrichstrasse" (nu Nygade). Friedrichstrasse, der var opkaldt efter kejser Friedrich, der var død i 1888 efter at have regeret i 3 måneder, blev dog straks af flertallet af befolkningen kaldt Nygade, og det blev også gadens officielle navn 1921.

Familiestiftelsen oprettede også en "Warteschule", en slags børnehaveklasse i huset nu Ahlefeldvej 11, og familiestiftelsen grundlagde det første bibliotek i Gråsten.

Nu er også familiestiftelsens dage i Gråsten talte. Men mindet om Ahlmann-familien, der tidligere fik så stor betydning for vor by, lever videre og er bevaret i navne som Ahlmannsvej og Ahlmannssti. Mon ikke parken også vil beholde sit navn?

Billede fra familiedagen for den Ahlmannske familie den 8.6.1913 ud for "Haus Steinburg"

Vi vil håbe, at Gråsten by med erhvervelsen af Ahlmann-parken bevarer det, der er værd at bevare. De senere år er talrige af de store træer væltet i stormvejr. Det vil blive dyrt at restaurere "Haus Steinburg", der idag fremtræder forsømt. Endnu fornemmes dog fordums glans, når man går igennem stuerne. En af stuerne var indtil nu indrettet som familiestue for Ahlmann-familien. Her kunne man på væggene se malerier af familiemedlemmerne. Også de opsatte mindeplader erindrings os om den betydning og den tradition, der er knyttet til dette hus.

Slægten Ahlmann, den gråstenske linie, blev spredt i tyske og danske grene. Talrige er dens medlemmer. Fra Nis Peter Ahlmann til "Langholdt", hvor efterkommerne endnu sidder, stammer bl.a. stiftsamtmænd Viggo Hårløv i Haderslev og amtmænd Tyge Hårløv, tidligere Tønder, og prosekutor Tage Lund i Århus.

Fra Thomas Ahlmann i Fredericia stammer herredsfogeden i Fredericia, Otto Frederik Ahlmann. Detlef Albert Heinrich Ohlsen, en svigersøn, blev medejer af fabrikken i Fredericia og senere stamfader til Ahlmann-Ohlsen-slægten. Han blev senere grosserer i København og ejer af Øregaard. Johannes Ahlmann, også fra Fredericia-grenen, blev senere direktør for "Carlshütte" i Büdelsdorf ved Rendsborg, et af de største industriforetagender i Hertugdømmerne. Johannes Ahlmann har skrevet og udgivet bogen "Allerlei aus Gravenstein", fra hvilken meget i denne artikel er taget. Hans efterkommere har ledet og ejet "Carlshütte" indtil for kort tid siden. En søn af Johannes Ahlmann, Julius Ahlmann, døde i 1931 i Gråsten.

Fra Wilhelm Ahlmann, bank- og bladmanden i Kiel, stammer bl.a. Malte Ahlmann, godset "Sehestedt" ved Rendsborg, der idag er formand for familienstiftelsen.

Fra slægten Valentiner - Christian August Valentiner var købmand Otto Friedrich Ahlmanns svigersøn - erindrer vi U-båds-kommandanten fra 1. verdenskrig

Max Valentiner.

Den yngste datter, Marie, der blev gift med købmand og drogist Jürgensen i Hamborg, blev svigermoder til pastor Schumacher i Holbøl. Herfra stammer igen admiral Schumacher.

Således kunne man blive ved.

Den nationale, politiske udvikling i vor hjemstavn har af Ahlmannslægten ofte krævet et enten/eller, hvor familien følelsesmæssigt ville have foretrukket et både/og. Dette har nok ført til, at flere af de dygtigste har forladt hjemstavn og grænseegnen, men tiderne har ikke kunnet hindre slægtens sammenhold, der består den dag i dag.

Uwe Møller

Kilder :

- Johs. Ahlmann : Allerlei aus Gravenstein
 Johs. Ahlmann : Verzeichnis der Nachkommen des
 Kaufmanns Otto Friedrich Ahlmann
 Lorenz Rerup : A.D. Jørgensen
 H. Hagenah : Wilhelm Ahlmann
 Historisk Samfund for Als og Sundeved Mindeskrift
 for Jens Raben
 Sønderjysk månedsskrift 1971

Litteratur :

Nedenstående fortegnelse medtager kun bøger og pje-
cer af særlig interesse, som findes i Graasten Bib-
lioteks samlinger. Biblioteket står til rådighed for
alle.

OVERSIGTSVÆRKER

Danmarks kirker.	Sønderjylland, Bind XXII,
Åbenrå Amt. Ill.
Danmarks slotte
og herregårde.	Bind 16. Ill.
Trap, J.P.	Danmark. Åbenrå-Sønderborg
amter. Bind X, 3. Ill.

GRÅSTEN

Ahlmann, Johannes	Allerlei aus Gravenstein, Ill.
Jørgensen, A.D.	Gråstens ældre historie, i:
Historiske afhandlinger,
bind 4.
Svensson, Tilde	Gråsten gennem skiftende ti-
der. Bind 1-2. Ill.

ENKELTE BYGNINGER

Bennicksgård	Iversen, A.F. Bennick: Ben-
nicksgård i Rinkefølge. 137
sider + tillæg (duplikeret).
Munkemølle	Petersen, Hans: Munkemølle,
i: Sprogforeningens Almanak
1935, s. 13-22, ill.

SMATRYK

- Fra færge til bro. Udg. af byfestudv. i Egernsund 1968. 80 s., ill.
- Gråsten og Flensborg Fjord Udg. af Borgerforeningen 1922, 64 s., ill.

PERSONER

- Bankhaus Wilh. Ahlmann, Kiel, 1852-1927. 60 s., ill.
- Jørgensen, T.G. A.D. Jørgensen og 1864. 230 s.
- Rerup, L. A.D. Jørgensen. 138 s., ill.
- Jørgensen, A.D. En redegørelse 188 s.
- Sabroe, P. Ene mand mod Gestapo (Paludan-Müller). 87 s., ill.
- Thaysen, Fritz Slægten Thaysen på Tummelsberg. 8 s., 1933 (fotokopi)
- Rasmussen, A.W. Den Rinkenæs præst (Niels Johannes Jensen)

Medlemmer

Andersen, P.	Fjordvej, Bækken, Rinkenæs
Andersen, A.K.	Slotsbakken, Gråsten
Andersen, S.	Torvet, Gråsten
Andersen, J.	Sejersvej, Rinkenæs
Andersen, I.	Lindealle 7, Varnæs, Åbenrå
Bartholdy, E.	Munkemøllen, Rinkenæs
Beyer, F.	Rinkenæs Nederby, Gråsten
Bjerre, A.M.	Stjernevej 47, Gråsten
Bjerre, J.	Stjernevej 1, Gråsten
Blønd, D.	A.D. Jørgensengade, Gråsten
Bock, H.	Nygade, Gråsten
Bock, N.	Havnegade 19, Gråsten
Brodersen, P.	Fjordkobbøl, Alnor, Gråsten
Brusch, U.	Vårhøj 26, Rinkenæs
Burmeister, L.	Østerbakken 9, Adsbøl, Gråsten
Böttger, A.	Limbokvej 7, Kværs, Tørsbøl
Böttcher, N.	Ahlmannsvej, Gråsten
Christensen, G.	Trappen, Gråsten
Christiansen, K.E.M.	Stenvej 27, Rinkenæs
Clausen, P.	Sønderborg Landevej 70, Gråsten
Conradsen, G.	Kværs, Tørsbøl
Dam, M.	Stationsvej 4, Gråsten
Damgaard, H.C.	Øhuset, Gråsten
Drewes, E.	Slotsbakken 22, Gråsten
Dyrgaard, F.	Teglkrogen, Gråsten
Emborg, E.	Bækvej, Rinkenæs
Emborg, J.C.	Stationsvej 6, Gråsten
Fanø, K.	Duborg Skolen, Box D, Sydbank, Kruså
Felter, S.	Stationsvej 4, Gråsten
Fonnesberg, K.	Hvidtenseje, Sønderhav, Kruså
Fægtenborg, M.	Skodsbøl, Broager
Geyer, R.	Søndertoften, Kværs, Tørsbøl
Grohneheit, C.	Nederbyvej, Rinkenæs

Grønne, V. Gråsten Bibliotek	Vibevej 32, Gråsten Stationsvej 4, Gråsten
Hansen, B.	Slotsbakken 17, Gråsten
Hansen, G.O.	Kirkegårdsvej 20, Gråsten
Hansen, J.C.	Borggade 18, Gråsten
Hansen, A.	Gråsten Teglværk, Gråsten
Hansen, L. og T.	Solbakken 12, Gråsten
Hansen, A.	Borggade 18, Gråsten
Hansen, H.M.	Toldebodgade 71, København
Hansen, P.	Højvang, Hovgård, Rinkenæs
Hansen, N.	Fjordvej 62, Kollund
Hansen, J.	Langelo, Tørsbøl
Haurum, G.	Gl. Præstegård, Rinkenæs
Have, M.P.	Kongevej 44, Gråsten
Heel, C.	Grødbjerg, Kværs, Tørsbøl
Heuschkel, R.	Sejersvej 26, Rinkenæs
Hinrichsen, H.	Dyrkobbøl, Gråsten
Hohwü-Christensen, J.	Stjernevej 17, Gråsten
Hänel, W.	Højmark 24, Gråsten
Haarder, O.	Rønshoved Højskole, Rønshoved
Ihle, F.	Buskmosevej 6, Rinkenæs
Iversen, N.	Fiskebækvej, Gråsten
Jacobsen, P. Manner	A.D. Jørgensensgade, Gråsten
Jacobsen, A.	Elleygade 12, Gråsten
Jacobsen, E.	Syrenvej, Alnor, Gråsten
Jensen, F.	Gråsten Landbrugsskole, Gråsten
Jensen, I.	Havnegade 14, Gråsten
Jensen, L.	Sydbank A/S, Gråsten
Jensen, G.	Orkangervej 17, Gråsten
Jensen, H.	Havnegade 39, Horsens
Johansen, N.	Gl. Åbenråvej, Gråsten
Johansen, E.	Solbakken, Gråsten
Jørgensen, J.	Stjernevej 3, Gråsten
Kalbak, K.O.	Slotsbakken, Gråsten
Kjems, S.	Solbakken 6, Gråsten
Knudsen, K.M.	Slotsbakken 4, Gråsten
Kobberø, C.	Ballehus, Rinkenæs
Krüger, U.	Rylen 5, Gråsten
Kvedéris, L.	Slotsbakken 8, Gråsten
Kückelhahn, L.	Borggade, Gråsten
Kückelhahn, E.	Borggade, Gråsten

Lauesgaard, E.	Hovedgården, Gråsten
Lauridsen, M.	Kværs, Tørsbøl
Lilleør, H.	Kværs Ladegård, Gråsten
Lorenzen, A.	Fiskebæk, Gråsten
Lund, E.	Nalmadebro, Gråsten
Mainz, A.	Rinkenæs Nederby, Gråsten
Maschoreck, F.	Jernbanegade, Gråsten
Maybom, Aa.	Brinken, Gråsten
Meinhardt, E.	Hovgård, Rinkenæs
Michelsen, Chr.	Postdam, Gråsten
Muus, E.	Stationsvej 2, Gråsten
Møller, U.	Slotsbakken, Gråsten
Møller, S.Aa. og M.	Egely, Gråsten
Nielsen, H.	Nygade, Gråsten
Nielsen, A.	A.D. Jørgensensgade 10, Gråsten
Nielsen, T.	Stjerneparken 64, Gråsten
Nissen, A.G.	Årsbjerg, Rinkenæs
Nissen, O.	Dalsmark 3, Rinkenæs
Petersen, G.	Fagerliden, Rinkenæs
Petersen, P.	Bækbjerg, Rinkenæs
Petersen, U.	Ribe
Rasmussen, E.	Nybøl Nor, Sønderborg
Rasmussen, R.	Kelsbjergvej, Bovrupmark
Reppien, O.	Slotsbakken 22, Gråsten
Ritscher, E.	Nygade 21, Gråsten
Rousing, P.	Bækken, Rinkenæs
Rousing, N.	Kløften Fjordvej 22, Rinkenæs
Rousing, M.	Fjordvej 22, Rinkenæs
Sahl, H.	Kværsløkke 20, Kværs, Tørsbøl
Schmidt, K.	Dyrlægecentralen, Gråsten
Schmidt, G.	Slotsgade 19, Gråsten
Schmidt, G.	Ladegårdskov, Gråsten
Schwarz, G.	Fjordvej 110, Sønderhav, Kruså
Schulz, A.	Slotsgade 18, Gråsten
Simonsen, C.	Jægerslyst, Gråsten
Skau, A.O.	Fjordkobbøl 13, Gråsten
Skensved, J.	Solbakken 36, Gråsten
Steg, A.	Fiskebæk, Gråsten
Sønderjyske Landsbibliotek, Det	Abenrå
Thaysen, H.	Hedegårdsvej 14, Fiskbæk, Videbæk

Thiesgaard, Chr.	Stjernevej, Gråsten
Thomsen, H.	Slotsgade 24, Gråsten
Thomsen, K.P.	Ahlmannsvej, Gråsten
Thygesen Kristensen, J.	Ahlefeldvej, Gråsten
Warming, C.G.	Solbakken 38, Gråsten
Vinten, A.	Nygade 8, Gråsten
Wind, C.A.	Kongevej 48, Gråsten
Wøhlk, F.	Stjerneparken 2, Gråsten
Østergaard, L.	Slotsgade 3, Gråsten
Aabenhus, A.	Solbakken 10, Gråsten
Lassen, A.	Stengeroddevej 5, Gråsten
Nielsen, A.	Højmark 18, Rinkenæs, Gråsten
Fink, G.	Højmark 15, Rinkenæs, Gråsten
Behnke, W.	Slotsgade 7, Gråsten
Faber, H.	Elleygade 8, Gråsten
Brodersen, A.-M.	Syrenvej 8, Alnor, Gråsten
Lei, M.	Skovgaard, Avnbøl
Steffen, A.	Trapgade 25, Alnor, Gråsten
Iversen, N.	Fiskebækvej 11, Gråsten
Høhwü-Christensen, C.	Fiskenæs, Gråsten

